

Притика Д.М.
*народний депутат України,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
Заслужений юрист України*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Уже 21 рік Україна впевнено йде шляхом демократичних перетворень. Входження країни в європейські політичні структури пов'язано з прийняттям нею низки зобов'язань, що стосуються дотримання прав людини.

Як член Ради Європи, Україна зобов'язалась привести своє національне законодавство у відповідність із нормами міжнародного права.

Як відомо, міжнародні стандарти судочинства створені такими міжнародними організаціями, як РЄ, ОБСЄ, ЄС. Саме в актах Ради Європи містяться детально регламентовані гарантії прав особи в судовому процесі, певні стандарти такого процесу. До них можна віднести Договір про заснування РЄ, Європейську культурну конвенцію (19 грудня 1954 р.), Європейську соціальну хартію (18 жовтня 1961 р.), Європейську хартію місцевого самоврядування, крім того, право РЄ складають рекомендації Комітету міністрів, резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи та рішення Європейського суду з прав людини (далі – Європейський суд).

До найважливіших міжнародних актів, які визначають основні принципи та стандарти правосуддя, належать: Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини 1950 р. (ратифікована відповідно до Закону України від 17 липня 1997 р. № 475/97); Рекомендація (84)5 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення судової системи; Європейська хартія про закон «Про статус суддів», ухвалена 10 липня 1998 р.; Рекомендація № 94 (12) «Незалежність, дієвість та роль суддів», ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи 13 жовтня 1994 р.; Регламент Європейського суду з прав людини від 4 листопада 1998 р; Загальна (універсальна) хартія судді (1999 р.) та ін. [1].

Наскільки правосуддя в Україні відповідає міжнародним стандартам?

Хочу послатись на один із пунктів (п. 13) Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи від 19 травня 2007 року: «Асамблея засуджує той факт, що судова система України систематично використовується неналежним чином іншими гілками влади, а найвищі посадові особи не виконують рішення судів, що свідчить про руйнування цієї ключової демократичної інституції. Незалежне та неупереджене правосуддя є передумовою існування демократичного суспільства, що керується верховенством права. Звідси гостра необхідність проведення комплексної судової реформи».

Сутність цієї Резолюції, а також висновків Венеціанської комісії щодо судової правової реформи чітко ґрунтуються на певних засадах, вироблених послідовною практикою. Так, в Основних принципах незалежності судочинства Організації Об'єднаних Націй, Конвенції з прав людини та Рекомендаціях Комітету міністрів для країн-членів Європейської ради щодо незалежності та ролі суддів деталізуються принципи, на яких має ґрунтуватися судова система [2].

Провідні юристи та політики України добре розуміють необхідність приведення чинного законодавства, що регулює діяльність судової системи нашої держави до міжнародних норм та врахування судами в правозастосовчій практиці рішень Європейського суду з прав людини.

Нормативні акти, що прийняті Верховною Радою України в останній час свідчать, що держава неухильно виконує взяті на себе зобов'язання щодо перенесення європейських стандартів до національного законодавства.

Так, прийнятий Парламентом у липні 2009 р. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» урахував у тому числі і пропозиції Венеціанської комісії «За демократію через право» [3].

Як приклад необхідно згадати і реформування кримінального судочинства.

У Висновку Парламентської Асамблеї Ради Європи від 26 вересня 1995 року № 190 «Щодо вступу України до Ради Європи», а також цілого ряду подальших рекомендацій та резолюцій цієї європейської інституції щодо виконання обов'язків та зобов'язань України, неодноразово наголошувалося на необхідності прийняття

нашою державою якісно нового Кримінально-процесуального кодексу України [4].

Цей Кодекс розроблявся з огляду на існуючий стан суспільних відносин та проблеми, які наявні у сфері кримінального судочинства, а також з урахуванням недоліків чинного Кримінально-процесуального кодексу України та практики його застосування.

Новий КПК покликаний удосконалити правове регулювання у сфері кримінального судочинства, привнести у нього європейські цінності та принципи, перетворити неухильне дотримання прав людини у ключову ідею всього кримінального процесу, а також забезпечити реальну, а не задекларовану рівність процесуальних можливостей сторін кримінального провадження та утвердити змагальність процесу.

Кодекс дає змогу знайти справедливий баланс між інтересами держави та особи, яка притягується до кримінальної відповідальності, передбачає сучасні інструменти для боротьби зі злочинністю, підвищує оперативність та ефективність кримінального судочинства, сприяє утвердженню гарантій прав людини та надає їй значні можливості для захисту своїх прав, свобод та інтересів.

Він по-новому формує систему кримінального судочинства України, в основу якої покладається реальне втілення принципів змагальності та рівності прав сторін кримінального провадження, повага до прав людини та покращення їх захисту, а також підвищення ефективності та оперативності кримінального провадження.

Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України та пов'язаних із ним змін до інших законів України дасть змогу зробити важливий крок у напрямі утвердження верховенства права і розбудови України як правової та демократичної держави, основною метою діяльності якої у сфері кримінального судочинства є не тільки покарання винного, а й забезпечення ставлення до нього як до особистості та надання такій особі якнайбільше можливостей для ефективного захисту своїх прав, свобод та інтересів [5].

Що ж стосується практики Європейського суду, то в цій царині справи не такі оптимістичні. Хоча на користь визнання обов'язковості практики цього суду для України свідчить прийняття Парламентом 17 липня 1997 року Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції», де передбачено, що наша держава повністю визнає на своїй території дію статті 46 Конвенції щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції [6], та статтю 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року, де зафіксовано, що «суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права» [7].

Необхідно зазначити, що поступово ці правові норми національні суди застосовують в практиці розгляду справ. Вперше прецедентне право Європейського суду з прав людини було застосовано в Україні у Рішенні Конституційного суду України у справі про смертну кару [8].

Верховний Суд України у своїх рішеннях та роз'ясненнях також підтримує позицію, що рішення Європейського суду з прав людини є джерелом права в Україні.

Але потрібно з усією об'єктивністю підкреслити, що, незважаючи на поодинокі позитивні приклади, практика застосування конвенційних норм та використання рішень Європейського суду національною судовою системою ще знаходиться у стадії становлення.

Ураховуючи, що правові позиції Європейського суду, як показує практика, регулюють діяльність держав-учасниць Ради Європи, в тому числі і України, а не тільки стосується країни на стадії виконання рішення цього Суду по конкретній справі, можна було б у законодавчому порядку зобов'язати Верховний Суд України та всі Вищі спеціалізовані суди (Вищий адміністративний, Вищий господарський, Вищий спеціалізований суд з розгляду кримінальних та цивільних справ) здійснювати систематичний аналіз та узагальнення практики Європейського суду та надавати місцевим судам відповідні рекомендації та роз'яснення по застосуванню правових позицій Європейського суду. Це дозволить глибше усвідомити низку оціночних категорій європейського права, зокрема таких, як справедливість судового розгляду, його розумні строки тощо. У кінцевому результаті це буде сприяти скороченню числа судових помилок, а також дозволить вчасно їх виявляти й усувати.

Джерела

1. Висновок № 2 (2001) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо фінансування та управління судами у контексті ефективності судової влади та статті 6 Європейської конвенції з прав людини.
2. Рекомендація СМ – Rec (2010) 12 Кабінету міністрів Ради Європи – газета «Закон і бізнес», № 9, 2010 р.
3. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» – Відомості Верховної ради України, 2010 р., №№ 41-50, ст. 529.
4. Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини – Львів, ТзОВ «Кальварія», 2000 р.
5. Конституція України – Відомості Верховної ради України, 1996, № 30 ст. 141.
6. Відомості ВРУ. – 1997, – № 40, – С. 263.
7. Відомості ВРУ. – 2006, – № 30, – С. 260.
8. Справа №1-33/99 від 29 грудня 1999 року.

Анотація

Притика Д.М. Правове забезпечення ефективного застосування практики Європейського суду з прав людини. – Стаття.

У статті досліджується питання ефективного правового забезпечення застосування практики Європейського суду з прав людини. Автором аналізується практика застосування конвенційних норм та виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні, надаються рекомендації по застосуванню правових позицій Європейського суду з прав людини у національній судовій системі.

Ключові слова: Європейський суд з прав людини, міжнародні стандарти судочинства, прецедентне право, судова правова реформа.

Аннотация

Прытыка Д.Н. Правовое обеспечение эффективного применения практики Европейского суда по правам человека. – Статья.

В статье исследуется вопрос эффективного правового обеспечения применения практики Европейского суда по правам человека. Автором анализируется практика применения конвенционных норм и выполнение решений Европейского суда по правам человека в Украине, даются рекомендации по применению правовых позиций Европейского суда по правам человека в национальной судебной системе.

Ключевые слова: Европейский суд по правам человека, международные стандарты судопроизводства, прецедентное право, судебная правовая реформа.

Summary

***Prytyka D.M.* Legal support of the effective application of the European Court of Human Rights. – Article.**

In the article investigate the question of effective legal enforcement of practical application of the European Court of Human Rights. The author analyzes the practical application of the Convention's norms and the implementation of decisions of the European Court of Human Rights in Ukraine, provides recommendations for the application of the legal position of the European Court of Human Rights in the national judicial system.

Keywords: European Court of Human Rights, international standards of legal proceedings, the case law, judicial law reform.